

BORDA JÁNOS

Hősök

A tanya messzire esett a falutól, vásárolni is csak egyszer-kétszer ment be valamelyikük hetente, lovas kocsival vagy biciklivel. Ha a férfinak támadt elintéznivalója, csakis a szekér jöhetett számításba, mivel topalábú volt. Gyerekkorában felöklelte és megtaposta a nyári színből kiszabadult hízóbika. Több helyen eltört, zúzódott a bal lába; végül úgy-ahogy összeforrtak a csontjai, de örökre sánta maradt. Erősen bicegett, sajátos szökdecseléssel, ezért rajta maradt a „Cinke” elnevezés. Nem csúfolták, mégis így emlegette mindenki: Cinke Gazsi. Komoly fejkarászásba került az útbaigazítás, ha családnevén keresték, hivatalos ügyben: – Hidas Gáspár? Háát, nem is tudom... Biztos, hogy idevalósi?

Azt meg végképp nem értette a falu népe (különösen a házasulandó, ép-egészséges testalkatú legénycimborák), hogy miért őt választotta hitese urának Várad Erzsike... Pedig hát szép arcú, formás, szorgalmas lány volt; tehetős gazdaleányok, jó szakmájú iparosok kerülgettek, de Erzsikének csak Cinke Gazsi kellett.

A háború szörnyetege mohó torokkal nyelte el sorra a tehetős gazdaleányokat, a jó szakmájú iparosokat... Eleinte olyan leveleket hordott felőlük a tábori posta, melyek úgy kezdődtek: „Tudatom, jól vagyok...” – később egyre gyakrabban zokogott fel valaki, a gyorsan feltépett koperta sorait vallatva: „elesett...”, „eltűnt...” Hanem a sánta Cinke Gazsira nem volt étvágya a fékevesztett fenevadnak.

Ködös, nyirkos októberi napon láttak először szovjet katonát közlelő, bár már több, mint egy héttel előbb tudták, hogy a rusz kik pontonhidat vertek a folyón, a falu alatt. Egy módos tanyásgazda hozta hírül, aki kétlovas fogattal menekítette a biztonságos rejteknek gondolt szállásra feleségét és serdülőfélben lévő lányait – némi értékesebb ingóságot is felhánnyva a kocsiderékba. A hátsó saroglya mögött két duzzadt tőgyű tehén lépegetett kényszeredetten: dülledő szemmel, nyakukat oldalt csavarva feszítették a szarvuk tövére hurkolt kötelet.

– Aszongyák, olyanok, mint az állatok! Rabolnak, elhajtják a jószágot, legyűrik az asszony népet. Vigyázz te is az asszonyra, Gazsi! Bár... – a testes férfi félbeszakadt mondanivalóval, szánakozva mérte végig Hidas

Gáspár kacska, megbiccant alakját, és az ostorral úgy suttyantott a lovak közé, mintha csak legyintett volna.

Széles csatárláncban közeledtek a Tisza-gát lábánál, de került belőlük a bangétra¹, meg a töltés tetejére is. Messziről úgy tűnt, mintha elhagyott csövek után böngésznének a töltés mellett húzódó kukoricatarlón: minden lépésnél közelre hajoltak a zsíros, fekete rögökhöz. Amikor a tanya vonalába értek, a balszélen haladó katona megállt a kerítésnél, és ügyet sem vetve a láncre kötött puli fojtott, rekedt csaholására, odaköszönt a tanya falánál álló háziaknak: – Dobri gyeny!²

A férfi megemelte a kalapját, felesége lejjebb húzta homlokán a fejkendő.

Az orosz visszanézett a többiekre, feltartott tenyérrrel megálljt intett, aztán furcsa, hintázó járással, mosolyogva belépett a nyitott vesszőkapun. Gáspárnak nem kerülte el a figyelmét, amint a legközelebbi társa maga elé kanyarította a dobtaras géppisztolyt. A szovjet katona – kinek fellépéséből és a váll-lapját díszítő sávokból egyértelmű volt, hogy ő a raj parancsnoka – határozottan megragadta Erzsike karját, és az udvar közepén ágaskodó gémeskút felé vezette.

– Nye bojszja!³ Nyics baj... – szólt vissza nyugtatólag a dermedten álló Gazsinak. A kútnál ő maga húzott vizet, az ostorfával jó mélyre nyomva a vödörre, majd a vödörre a kút kávján megtámasztva mutatta a fiatalasszonynak, hogy jöjjön és igyon! Erzsike néhány korty után várakozóan nézett a tisztre, aki a vödörre mutatva bólintott: – Jescso!⁴

Miután az orosz meggyőződött arról, hogy a kút vize iható, szájához billentette a mohás favödör peremét, és jólesően, hosszúakat kortyolt. Szomját oltván vidáman kiáltotta a némán várakozó katonáknak: – Igyi szjudá! Harosaja voda!⁵

– Pitanie, jeszty?⁶ – fordult újra a háziasszonyhoz, és sorolta: – Kenjer, hus, kolbas...

– Ennivalót kér – sietett Erzsike az urához. – Mit adjunk nekik?

– Amink csak van, Erzsikém! Jobb, ha mink adjuk oda, mint ha ők keresik elő.

¹ Bangét: a gát része, mentett oldali támasztópadka.

² Jó napot!

³ Ne félj!

⁴ Még!

⁵ Gyertek! Jó víz!

⁶ Étel van?

Hamarjában tiszta abrosz került az udvarra kivitt asztalra. Erzsike az előző hajnalban süttött, barna pikkelyes héjú kenyereket szelte széles karéjokra, Gáspár előhozta a kamrából az oldalszalonna maradékát és a kis kék bödönt kevéske zsírral az alján.

– Nincs kolbász – mondta a tisztnek –, még nem vágtunk az idén.

Tanácsaltanul ráncolta a homlokát: érezte, hogy ennyi embernek kevés, amit eléjük tettek. Hirtelen felderült az arca, mert eszébe jutottak a méhei. Lendülettel bicegéssel indult a szecsкас szín felé. Kisvártatva már jött is, két kezében lekötözött szájú füles csuprot tartva, sőt bal karjával még egyet egyensúlyozott, a mellkasához szorítva. Hatalmas sikere lett a méznek, a katonák úgy estek neki, mint az édességre vágó gyerekek. Vastagon csorgatták a kenyérszeletekre, és csemcsegetve, élvezettel nyelték a falatokat. Egyre közlékenyebbé váltak, és nagy nehezen elmagyarázták, hogy annak a jeleit kutatják, telepítettek-e a németek valahol robbanótölteteket, a folyó gátjának felrobbantásához.

– Niiincs! Nincs akna, nincs bomba, biztos nincs! – készségeskedett Hidas Gáspár. – Nem is jártak németek erre felé!

Elfogyott minden az asztalról, az utolsó morzsáig; az oroszok szedelőzködni kezdtek. Volt, aki még ivott egyet a kútnál, végül sorra elköszönt mindegyik. Némelyikük barátságosan vállon veregette a házigazdát: – Harosij venger! Daszvidanja!⁷

Gáspár látta (de a viláért se tette volna szóvá), hogy három-négy ruszki a színből oldalog ki, hóna alatt mézes köcsögöt szorongatva. Azok nem is jöttek elköszönni: a hátsó kertkapun mentek ki a tanyából, úgy csatlakoztak az egységhez. Egyenlő távolságot tartva tovább indult a rajvonal, és apró hangyákká válva eltűntek a távolban.

A házaspár sokáig némán nézett utánuk. A múltó aggodalom mély sóhajával a férfi szólalt meg először: – Hát, mézünk, szalonnánk, kenyereünk bánta, Erzsikém – de hál' Istennek, nem történt semmi baj!

Titkon azért mindketten remélték, hogy nem bukkannak fel többé oroszok a tanyában.

Vasárnap szekér elé fogták a világospej gidrán kancát, és beporoszkáltak a faluba, misére. Templomból jövet elkanyarodtak Erzsike szüleihez, persze már akkor ott kellett maradniuk ebédre is. Ímmel-ámmal ettek, inkább a beszámolókkal múlt az idő. Az idős családfő a hadműveletekről mesélt, és az oroszok zabrálása miatt háborgott a vejének, Erzsikének pedig a nők ellen elkövetett szörnyűségekről sutyorgott az anyja. Az kissé

⁷ Derék magyar! Viszontlátásra!

megnyugtatta őket, hogy a családból senkinek nem esett baja, és kisebb csatározásokat követően már tovább vonult innen a front, az ország köze felé.

Hazaúton felszabadultan, bizakodva beszélgettek. A tanyaudvarba érve Erzsike szállt le előbb a bakról, és a ház felé indult, hogy befűtsön a kemencébe, mielőtt a jószágok ellátásához fognak. Gáspár lekászálódva nekihazajolt, s az istrángot oldozta le a hámfáról. A kertkapun át váratlanul három hosszúköpenyes szovjet katona toppant be az udvarba. Mintha az alkony szülte volna őket... Még a puli sem ugatott.

Láthatóan ittasak voltak: kettejük állapotáról csak a bamba vigyor és róluk áradó borszag árulkodott, de a harmadik annyira tántorgott, hogy minduntalan meg kellett kapaszkodnia valamiben. Gáspár a leoldott hámkötelet a ló hátára vetette, végigsimította az állat vékonyát, és szembe fordult az oroszokkal. Ismerősnek tűntek: szinte biztosra vette, hogy a múltkori látogatók közül valók.

– Davaj, davaj!⁸ – terelték befelé tettett szívélyességgel a háziakat. A hullarészeg katona csak a veranda hosszú padjáig jutott botladozva. Lerokadt rá, és feje előrekoppant az asztallapra.

A konyhakredenc előtt álltak, egymás kezét fogva. Ujjaik erőt merítve és bátorságot keresve kulcsolódtak össze. Érezték, hogy kíméletlen indulatok gomolyognak a ruszkik borgőzös agyában.

– Vínó! Bort! – lépett közelebb egyikük.

– Nincsen – mondta csendesén Gáspár, és tagadólag ingatta a fejét. – Nincsen...

Az orosz durván meglökte a vállát, baljával parancsolóan az ajtó felé mutatott, jobb kezével pedig a köpeny fölé szíjazott pisztolytáska felé tapogatózott: – Vínó! Davaj!

– Menjél, Gazsi... – suttogta rémülten Erzsike, szinte kérlelve. – Fogadj szót, mert megölnek...

A férfi különös, fanyar mosollyal emelte fel a tekintetét: – Inkább megdöglök... Tudom, mi lesz, ha itt hagylak velük, egyedül...

Szavaira rációfolva, mégis elindult engedelmesen az ajtó felé. Elhaladt a másik ruszki előtt: az is taszított rajta egyet, és – miközben a bicebóca ember táncikálva küzdött az egyensúlyáért – harsányan összekacagott a társával: – Hromoj vorobej...⁹

Oldódott a feszültségük, s hatalmuk tudatában lazítottak a testtartásukon.

⁸ Gyerünk, gyerünk!

⁹ Sánta veréb...

Gáspár az ajtó melletti stelázsínál¹⁰ bírt megállni. Látszólag támaszt keresett, ám amikor rossz lábával elrugaszkodva visszaperdült és a röhögő zsvány elé toppant, hegyes csontozókés villant a markában. Kétszer szúrt. A katona arcán hitetlenkedő grimasszá fagyott a vigyorgás...

A pisztolyos a fegyveréért nyúlt, de félbetört a mozdulata, mert Erzsike a tűzhely mellől felkapott baltát úgy vágta hátulról a fejébe, hogy csak a füles sapka rongyai tartották egybe a koponyáját. Fennakadt szemmel térdre rogyott, majd puffanva eldőlt. Az odakint ájultan alvó részeg nem vett észre semmit.

Gáspár befogta a rúd mellett nyugodtan álldogáló lovat. A telihold fényében a trágyarakásnál jó vastagon megterítette a szekérderekat dudvával, és a fogattal újra a ház elé állt. Ócska ponyván kihúzták a tetemeiket az udvarra, és lihegve, küszködve feltuszkolták mindhármat a kocsira. A büntudat remegésével és a győzelem fel-felkaccanó mámorával ölelkeztek össze.

A gazda felült a bakra, s egy halk csettintésére megindult a kanca. Néha nyikkant a kerék, zörrenve verődött a kocsilócs, aztán a szekér sziluetdje beleveszett az éjszakába. Erzsike lámpavilág mellett takarításba fogott, s azon frissiben gyúrt lóganéjos sárral felmázolta a konyha földes padlatját.

Jó másfél évtizeddel később, a belvízlecsapolások eredményeképpen a Béke Termelőszövetkezet megnövelhette szántóterületét. A kiszáradt sekély, mocsaras tómeder egyik szegletén csontokat, rozsdás fegyvert, el-mállott posztódarabokat fordított ki őszi mélyszántáskor az eke. Az emlékoszlopot tavasszal, április 4-én avatták fel.

„SZOVJET HŐSEINK. Itt nyugszik a dicsőséges Vörös Hadsereg három katonája, akik Hazánk felszabadításáért áldozták életüket” – volt olvasható a felirata magyarul és cirill betűkkel, orosz nyelven is.

Cinke Gazsiék a közeli tanyán élték le az életüket. Amikor faggatták őket, emlékeznek-e valamilyen harci eseményre a környéken, a korosodó parasztember rövid töprengés után bólintott: – Volt itt egy kisebb csetepaté, negyvennégy október végén, egy este. De mink nem mertünk elmenni nézelődni a tó fele, mer’ előtte pont a szovjet csapatok kutattak arra, aknák után. Hogy is mertünk volna!

Erzsike néni, a felesége szorosabbra húzta álla alatt a fejkendő csomóját, és bólogatva felsóhajtott: – Hogy is mertünk volna...

*

¹⁰ Stelázszi: deszkákból összeállított, edénytartó polc

A szovjet emlékmű nem áll már: ledöntötték. Cinkéék tanyája sincs már meg. Azt nem kellett lerombolni: letérdelt magától a benne lakók halála után, és apránként szétszántott röggé mállott az utolsó vályog is. Ma már nemigen akad olyan, aki meg tudná mutatni akár az obeliszk, akár a tanya helyét. Lassan feledésbe merülnek éppúgy, mint az egykori helytállás, az élni akarás bátorsága. Nekem is csupán errejártomban jutott eszembe, hogy valakinek mégiscsak fel kéne jegyezni az utókor számára: „Emlékezzetek a Hősökre!”

Agócs József: Tanya télen